

VÝZKUM OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH SPOLEČNOSTÍ

Část první, seznámení s výzkumným projektem a působnost OPS

TOMÁŠ ROSENMAYER, CENTRUM PRO VÝZKUM NEZISKOVÉHO SEKTORU

Naše snaha o zmapování jednotlivých segmentů neziskového sektoru pokračuje ve své druhé etapě také výzkumným projektem Ekonomika obecně prospěšných společností. V následujících třech článcích bych čtenáře Grantisu rád seznámil s průběhem výzkumného projektu a s výsledky, které přinesl.

Zjistit, jak obecně prospěšné společnosti hospodaří, je jistě zajímavé samo o sobě, vždyť se jedná svým způsobem o jedinečnou právní formu. Atraktivita výsledků našeho výzkumu se dále zvyšuje vývojem v poslední době. Uvažuje se totiž o tom, že již nebude možno tyto subjekty zakládat a že budou v nově navrhovaném občanském zákoníku nahrazeny tzv. nadačními ústavami.

Domnívám se, že o tomto typu neziskové organizace dnes existuje dostatek informací, aby si každý mohl o jejich působnosti a hospodaření učinit ucelenou představu. K dispozici nejsou jen informace z naší závěrečné zprávy, kterou jsme pod názvem „Ekonomické výsledky obecně prospěšných společností v roce 2003“ vydali v červnu tohoto roku a která je k dispozici ke stažení na našich webových stránkách (www.e-cvns.cz). Také Český statistický úřad totiž v letech 2001 a 2002 provedl (vždy za předcházející rok) vyčerpávající statistické zjišťování zaměřené pouze na tyto subjekty a výsledky z těchto šetření lze nalézt na jeho webových stránkách (<http://www.czso.cz/>).

POUŽITÉ ZDROJE DAT

Do výzkumného projektu byly zahrnuty všechny subjekty vzniklé do 31.12.2003 na základě zákona č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, které zároveň do 15.9.2004 (ke dni zahájení výzkumu) nezanikly, nevstoupily do likvidace nebo s nimi nebylo zahájeno konkursní řízení. Úplný soubor subjektů nakonec obsahoval 904 obecně prospěšných společností (dále také OPS).

Při realizaci výzkumného projektu Ekonomika obecně prospěšných společností jsme využili našich zkušeností z předchozího výzkumu nadačních subjektů, protože informace o OPS lze získat téměř ze stejných zdrojů. Dobrým příkladem budiž obchodní rejstřík a jeho sbírka listin, do níž je od podzimu 2004 nově umožněn náhled pomocí webové aplikace umístěné na internetovém portálu českého soudnictví. Tak jako v případě nadačních subjektů, také OPS by zde podle § 21a zákona o účetnictví a podle § 27a obchodního zákoníku měly ukládat svoji výroční zprávu. Zjistili jsme však, že OPS plní tuto zákonnou povinnost ještě mnohem hůře než nadační subjekty, protože výroční zprávy nebo účetní závěrky se ve sbírce listin vyskytují jen přibližně u 10 % subjektů.

I v případě dotazníkového šetření jsme byli z projektu Ekonomika nadačních subjektů dostatečně poučeni. Opět jsme sice rozeslali dotazník všem subjektům, avšak tentokrát vyplňovali respondenti pouze dvě strany formátu A4. Také jsme nevěnovali tolik pozornosti upomínání, protože bylo v předchozím roce téměř neúčinné a přitom velice vyčerpávající. I přesto se nám vrátilo celkem 109 vyplněných dotazníků a návratnost tak činila 12,06 %, což je sice méně než u nadací, ale více než v případě nadačních fondů.

Místo upomínání jsme tentokrát věnovali pozornost studiu webových stránek ve snaze získat co nejvíce výročních zpráv. Třemi možnými způsoby – ze sbírky listin, zasláním na naši adresu spolu s vyplněným dotazníkem a studiem webových stránek – se nám však podařilo získat jen 117 výročních zpráv. Do výsledného zpracování bylo nakonec zařazeno celkem 200 OPS (22,12 % z úplného souboru), jedna část subjektů přitom dodala údaje prostřednictvím dotazníkového šetření, za druhou část subjektů jsme získali údaje z jejich výročních zpráv.

Vyzkoušeli jsme si také dostupnost a kvalitu dat v dalších rejstřících, informačních systémech a databázích. Například z rejstříku živnostenského podnikání lze získat poměrně kvalitní informace o podnikatelské činnosti OPS, protože jeho databáze je díky legislativním požadavkům neustále aktualizována. Také Informační systém centrální evidence dotací z rozpočtu (CEDR) přináší dostatek potřebných údajů o poskytnutých dotacích ze státního rozpočtu. Údaje je ale nutné pro zvýšení kvality náročným způsobem zkontrolovat, protože není zaručena přesnost od zadavatelů dat do systému, jimiž jsou poskytovatelé dotací.

Na rozdíl od nadačních subjektů nemají OPS žádnou zastřešující organizaci, jakými jsou Asociace nadací a Asociace nadačních fondů, a tak zde nevznikl žádný jednotný adresář. Další informace o OPS lze získat jak z Informačního systému nestátních neziskových organizací, tak z Databáze neziskových organizací vedené ICN, o.p.s. Stejně jako v případě Adresáře nadací a Adresáře nadačních fondů vydávaných Fórem dárců trpí tyto databáze díky nepravděpodobné aktualizaci rychlým zastaráváním údajů.

AKTIVITA OPS

Často se setkávám s otázkou, kolik z vybraných neziskových organizací je aktivních. Odpověď není jednoduchá ani v případě obecně prospěšných společností, i když by právě tyto subjekty měly kvůli poskytování obecně prospěšných služeb patřit v neziskovém sektoru mezi ty aktivnější. Na vině je samozřejmě nalezení vhodného kritéria, podle kterého by se dalo jednoznačně říci, že daná nezisková organizace v roce 2003 činnost skutečně vykonávala.

Některé zdroje dat navíc nejsou úplně důvěryhodné, o čemž svědčí například fakt, že podle Rejstříku ekonomických subjektů mělo v roce 2003 jen 380 obecně prospěšných společností alespoň jednoho zaměstnance. Existovalo přitom 15 subjektů, jež sice neměly žádné zaměstnance, avšak v roce 2003 získaly podle informací obsažených v CEDRu dotaci ze státního rozpočtu vyšší než 100 000 Kč. Podle mého názoru nelze naplnit a administrovat dotaci ze státního rozpočtu bez zaměstnanců. O aktivitě asi nevypovídá ani vlastnictví živnostenského oprávnění, které ke konci roku 2003 mělo 282 obecně prospěšných společností, přičemž 15 z nich mělo přerušenu činnost. Ani existující e-mailová adresa, kterých se nám podařilo získat celkem 432, nic nehovoří o aktivitě subjektu, vždyť každá osmá adresa byla již nefunkční a o aktuálnosti mnohých dalších lze pochybovat. Při hledání počtu činných OPS bychom pravděpodobně dopadli podobně, i kdybychom se snažili zjistit počet odevzdaných daňových přiznání, protože je mohou odevzdávat také subjekty s prakticky nulovým obrátem, a takový údaj by bylo nutné doplnit o další informace.

I přes všechny uvedené nesnáze si dovoluji počet aktivních OPS odhadnout. Díky aktualizaci Registru ekonomických subjektů informacemi o zaměstnaných osobách z České správy sociálního zabezpečení dané legislativní úpravou nemůže odchylka počtu OPS s alespoň jedním zaměstnancem přesahovat 20 %. Počet OPS se zaměstnanci tak nebude vyšší než 456, což je přibližně polovina z úplného souboru. Nedovedu si totiž představit, jak lze poskytovat obecně prospěšné služby bez zaměstnanců.

PŮSOBNOST OPS

Obecně prospěšné společnosti jsme třídili podle několika kritérií: podle vykonávané činnosti, podle zakladatele a podle kraje, ve kterém sídlí. Nejsložitější bylo samozřejmě roztrždit subjekty podle vykonávané činnosti, jež jsou v případě OPS opravdu rozmanité. Pro základní třídění jsme použili upravenou klasifikaci ICNPO a to ve verzi, kterou jsme na našich webových stránkách publikovali pro účely internetové diskuse na téma klasifikace neziskových organizací. Pro jednodušší znázornění jsme pak tuto klasifikaci zúžili do devíti oblastí (viz tabulka). Podle tohoto třídění vykonává nejvíce subjektů činnost v oblasti „Vzdělávání a výzkum“ (přes 30 %, celkem 121 OPS přitom tvoří registrované školy). Významný podíl OPS dále působí v oblasti „Kultura a umění“ (17,7 %) a v oblasti „Sociální

péče“ (15,15%). Poměrně velký počet OPS byl zařazen také do oblasti „Rozvoj“, kam kromě typických činností směřujících k rozvoji regionu (např. regionální rozvojové agentury, informační centra nebo podpora podnikání) byly řazeny také organizace, jejichž poslání nebylo jednoznačně definováno a z něhož vyplývala obecná podpora rozvoje společnosti. Jako OPS působí také řada subjektů, jejichž činnost není zrovna pro soukromé neziskové organizace obvyklá, jako jsou státem zakládané instituce (např. akreditační agentura) nebo společnosti provozující regionální dopravu.

OPS jsou nejčastěji zakládány fyzickými osobami (více než 53 %), za nimi pak s poměrně vyrovnanou četností následují OPS zakládané veřejnou správou (14 %) a neziskovými organizacemi (12 %). Soukromé obchodní společnosti (7,5 %) sice založily ze všech typů zakladatelů nejméně OPS, avšak zároveň jsou zakladateli téměř čtvrtiny OPS registrovaných v síti škol. Veřejná správa dominuje v oblasti „Ostatní vzdělávání a výzkum“, OPS vykonávající činnosti v oblasti „Životní prostředí“ jsou ze tří čtvrtin zakládány fyzickými osobami.

POČET OPS PODLE OBLASTÍ A ZAKLADATELŮ

Oblast	Fyzické osoby	Soukromé obchodní společnosti	Veřejná správa	Neziskové organizace	Směšení zakladatelé	Celkem
Kultura a umění	90	7	22	21	20	160
Sport a volný čas	29	2	3	3	7	44
Registrované školy	51	28	5	24	13	121
Ostatní vzdělávání a výzkum	75	6	43	19	9	152
Zdraví	41	9	5	6	7	68
Sociální péče	70	4	13	27	23	137
Životní prostředí	37	2	0	4	6	49
Rozvoj	42	7	14	11	27	101
Ostatní činnosti	46	3	4	12	7	72
Celkem	481	68	109	127	119	904